

## پیامدهای ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی در توسعه روستایی بخش مرکزی آمل

سید حسن مطیعی لنگرودی\* - استاد دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران

علیرضا اردشیری - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

دریافت مقاله: ۸۴/۱۱/۱۰ تأیید نهایی: ۸۵/۱۱/۲۵

### چکیده

استراتژی ایجاد و توسعه صنایع فراوری محصولات کشاورزی با توجه به ارتباط مستمر با بخش کشاورزی و دارا بودن امکانات و قابلیت‌های موجود در روستاها، به‌عنوان فعالیت اصلی روستاییان، نقش مؤثری در توسعه روستایی منطقه ایفا می‌کند. کشاورزی اساس فعالیت‌های اقتصادی بخش مرکزی آمل را شکل می‌دهد. امروزه این فعالیت در منطقه با مشکلاتی مانند عدم بازاریابی مناسب، کاهش قیمت محصولات کشاورزی، پایین بودن درآمد بخش کشاورزی و مانند آن رو به رو است. لذا راهبرد ایجاد و توسعه صنایع فراوری محصولات کشاورزی در بخش مرکزی شهرستان آمل به علت استعداد بالای کشاورزی در منطقه، نزدیکی به بازارهای مصرف و وجود نیروهای متخصص و غیرمتخصص، می‌تواند ضمن حل مشکلات بخش کشاورزی، راه رسیدن به توسعه روستایی را هموار کند. در این تحقیق با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی، داده‌های آماری و اطلاعات لازم جمع‌آوری شده است. در روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز به اسناد، گزارش‌ها، سالنامه‌ها و سایر منابع، توجه شد، و در روش میدانی، با توجه به تعداد روستاها و جمعیت دهستان‌ها، ۱۵ روستا انتخاب و اطلاعات به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS، داده‌پردازی شده‌اند. نتایج کسب شده از تحقیقات انجام شده، حاکی از نقش مؤثر صنایع فراوری محصولات کشاورزی در توسعه روستایی از طریق بازاریابی بهتر محصولات کشاورزی، ایجاد اشتغال، کاهش ضایعات و افزایش درآمد روستاییان می‌باشد.

**کلید واژه‌ها:** توسعه روستایی، صنایع روستایی، صنایع فراوری محصولات کشاورزی، بخش مرکزی آمل.

### مقدمه

کشاورزی مهمترین فعالیت جمعیت روستایی بخش مرکزی آمل می‌باشد. کاهش اشتغال و درآمد در این بخش فعالیت، سبب رکود اقتصادی در نواحی روستایی و در نتیجه، حرکت جمعیت روستاها به سوی شهرها را به دنبال دارد. به این لحاظ بازاریابی محصولات کشاورزی در افزایش درآمد روستاییان و ارتقای سطح کمی و کیفی زندگی آنان بسیار مؤثر است.

یکی از راه‌های ایجاد بازار برای تولیدات کشاورزی، راه اندازی صنایع فراوری محصولات کشاورزی در منطقه مطالعه شده است. صنایع فراوری محصولات کشاورزی می‌توانند بازار بسیار مناسبی را برای تولیدات کشاورزی در منطقه ایجاد کنند و نیز در افزایش اشتغال و درآمد (چه در بخش کشاورزی و چه در صنایع فراوری محصولات کشاورزی) بسیار تأثیرگذار باشند.

به‌طور مسلم برای دستیابی به اهداف توسعه روستایی در منطقه، باید به دنبال ایجاد درآمد بیشتر بود تا از این طریق بتوان سرمایه مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری‌های بایسته در زمینه‌های توسعه‌ای را فراهم ساخت. این کار عملی نمی‌شود مگر آن‌که درآمد فعالان بخش کشاورزی از طریق بازاریابی هرچه بهتر محصولات کشاورزی تولیدی آن‌ها افزایش پیدا کند. در حقیقت برای رسیدن به توسعه روستایی در بخش مرکزی آمل، باید به برنامه ریزی در جهت افزایش درآمد، کاهش فقر و نابرابری، تثبیت جمعیت روستایی و افزایش سطح رفاهی، با توجه به امکانات موجود در منطقه توجه کرد؛ زیرا مهمترین وظیفه توسعه روستایی، تقویت توان جوامع روستایی به منظور رشد و بهبود وضعیت زندگی آن‌ها با هدف به کارگیری منابع فنی و مالی در زمینه‌های مورد نیاز می‌باشد (WWW.USDA). لذا ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی در توسعه روستایی بخش مرکزی آمل بسیار ضرورت دارد.

### بیان مسأله

فعالیت‌های کشاورزی مهمترین فعالیت روستائیان منطقه مطالعه شده می‌باشد، اما در سال‌های اخیر با توجه به افزایش رشد جمعیت و کاهش سرانه زمین زراعی، پایین بودن میزان تولید محصولات کشاورزی، بالا بودن هزینه تولید، بالا بودن ضایعات به‌ویژه در محصولات باغی، عدم بازاریابی مناسب، بیکاری فصلی و پنهان و کاهش درآمد در این بخش، کشاورزی را با مشکلات و چالش‌هایی روبه‌رو کرده است. یکی از استراتژی‌هایی که می‌تواند به حل مشکلات مذکور کمک کند، ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی در منطقه می‌باشد. راهبرد ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی با توجه به مشکلات پیش‌رو از یک‌سو، و وجود مواد خام زراعی، باغی و دام و طیور از سوی دیگر می‌تواند مهمترین راهبرد در جهت توسعه پایدار روستایی در منطقه باشد. زیرا نبود صنایع فراوری محصولات کشاورزی مشکلات بسیاری از جمله افزایش ضایعات، پایین بودن قیمت محصولات کشاورزی و ضعف بازاریابی را در منطقه ایجاد کرده است. به‌طور تقریبی ۳۰ درصد محصولات کشاورزی در مراحل مختلف تولید ضایع می‌شوند، به‌ویژه در مورد محصولات باغی به علت عدم ثبات بازار، کشاورزان محصولات تولیدی خود را تا زمان معین انبار می‌کنند و در این مدت، ضایعات محصولات باغی افزایش پیدا می‌کند. از طرفی با گذر از کشاورزی سنتی به کشاورزی تجاری، نیاز به نیروی انسانی در بخش کشاورزی کمتر می‌شود. این مازاد نیروی انسانی به‌طور عمده بیکار بوده و در نتیجه به سوی شهرها مهاجرت می‌کنند. با تأسیس صنایع فراوری محصولات کشاورزی می‌توان ضمن حل مشکلات بخش کشاورزی با ایجاد اشتغال باعث افزایش درآمد روستائیان منطقه شد.

از آنجا که ارزش تحقیق، از دیدگاهی با نوع فرضیه‌های ارائه شده تعیین می‌شود، با توجه به مطالب ارائه شده و متغیرهای این پژوهش، می‌توان فرضیه زیر را برای این تحقیق مطرح کرد:

ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی در منطقه سبب بازاریابی مناسب تر محصولات کشاورزی و در نتیجه سبب افزایش اشتغال و درآمد روستائیان شده است.

### روش تحقیق

در این تحقیق علاوه بر انجام مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از گزارش‌ها، آمارنامه‌ها، سالنامه‌ها و سایر منابع اطلاعاتی، از روش میدانی نیز استفاده شده است.

بخش مرکزی شهرستان آمل شامل چهار دهستان بالا خیابان لیتکوه، پایین خیابان لیتکوه، چلاو و هراز پی جنوبی است و کسب اطلاعات میدانی در این دهستان‌ها، از طریق تکمیل پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری این تحقیق شاغلان روستایی واحدهای صنعتی مستقر در بخش مرکزی شهرستان آمل و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی ساکن در روستاهای نمونه بوده‌اند. برای انتخاب روستاهای نمونه جهت تکمیل پرسشنامه با توجه به تعداد روستاها در هر دهستان، تعداد جمعیت و اهمیت آنها، ۱۵ روستا انتخاب شدند. این تعداد ۱۲ درصد از ۱۲۵ روستای بخش مرکزی آمل را شامل می‌شوند. در روستاهای نمونه بالای ۳۰۰ خانوار برای ۱۰ درصد خانوارها و در روستاهای زیر ۳۰۰ خانوار برای ۱۵ درصد خانوارها، پرسشنامه تهیه و تکمیل شد. یافتن رابطه بین متغیرها، تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری نهایی نیز بخشی از انجام پژوهش می‌باشد. بعد از کسب اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، با استفاده از نرم افزار SPSS برای داده‌پردازی مورد نیاز استفاده شد. (جدول ۱، مشخصات روستاهای نمونه بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳).

### نقش صنايع فراوری محصولات کشاورزی در توسعه روستایی بخش مرکزی آمل

اگر چه فقر مشکل جهانی است اما بیشترین نماد آن در بخش روستایی باعث شده است که به‌عنوان مهمترین مشکل نواحی روستایی مطرح باشد. فقر حاکم، ناشی از ناکارآمدی اقتصاد روستایی به‌ویژه کشاورزی در تأمین فرصت‌های اشتغال، درآمد و ارتقای سطح زندگی می‌باشد (مرادی، ۱۳۸۴، ۱۳۷ - ۱۳۸). توسعه اقتصادی در روستاها، وابسته به کارایی، تلفیق و ترکیب بهینه بخش‌های مختلف اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات) می‌باشد، زیرا اتکا به یک بخش اقتصادی برای شکوفایی و پیشرفت، کاری عبث و بیهوده خواهد بود. کشاورزی رونق نخواهد یافت، مگر آنکه صنعت و خدمات امکانات لازم جهت رشد کشاورزی را فراهم آورند. برای پیشرفت کشاورزی نیاز به پیشرفت صنعت است؛ زیرا برای گذار از کشاورزی سنتی به کشاورزی پیشرفته که قادر به تأمین نیازهای مصرفی جمعیت بوده و علاوه بر تأمین درصدی از ارز مورد نیاز، از قدرت صادراتی کافی برخوردار باشد، به کارگیری نهاده‌ها اجتناب ناپذیر است. در حالتی این امکانات در اختیار بخش کشاورزی قرار می‌گیرد، که سرزمین به رشد کافی در زمینه صنعت رسیده باشد. توسعه صنایع ماشین‌آلات کشاورزی، ابزار مورد نیاز بخش کشاورزی را با قیمت مناسب در اختیار این بخش قرار داده و سبب ایجاد حرکت به سوی مکانیزاسیون کشاورزی و تحول در این بخش می‌شود. هرچه بر تعداد مجتمع‌های تولید کود، سم، بذر و سایر نهاده‌ها افزوده شود، قدرت تأمین این نهاده‌ها در بخش کشاورزی با سهولت مواجه شده که خود در رونق کشاورزی مؤثر خواهد بود (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۴، ۱۰).

صنعتی شدن روستا و گسترش فعالیت‌های غیر کشاورزی عاملی مهم در افزایش رفاه، تأمین کالاها و خدمات ضروری برای خانواده‌های فقیر روستایی است. تأثیرات و نفوذ صنعت در مناطق روستایی، ضمن ایجاد اقتصادی فعال می‌تواند دارای آثار تکاثری باشد؛ به طوری که تجربه نشان می‌دهد هر تغییر ساختاری از طریق صنعتی شدن، نه تنها نقش اقتصادی با ارزش در مناطق روستایی ایجاد کرده بلکه منجر به اقتصاد خود رانشی می‌شود (ظاهرخانی، ۱۳۸۰، ۳۳-۳۴). مهمترین راه توسعه کشاورزی و در نهایت توسعه ملی، توسعه متوازن و هماهنگ سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات است. چنانچه این سه بخش در یک ارتباط تعاملی با یکدیگر قرار گیرند، می‌توان به توسعه اقتصادی امیدوار بود و توسعه کشاورزی می‌تواند شتاب دهنده توسعه صنعتی و برعکس باشد. صنایع فراوری کشاورزی به منظور افزایش طول مدت نگهداری محصولات، جلوگیری از فساد و ضایع شدن آنها، تسهیل در انبار کردن، حمل و نقل، کمک به توزیع و فروش کالا با استفاده از عمل‌آوری و بسته‌بندی ایجاد می‌شود (جبرئیلی، ۱۳۸۲، ۲۵). از آن‌جا که کشاورزی قادر است برای افراد زیادی اشتغال ایجاد کند، تأثیر قابل توجهی نیز

بر افزایش درآمد روستاییان منطقه دارد. این افزایش درآمد، تقاضا برای تولیدات صنعتی را افزایش داده و علاوه بر آن همواره با توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنایع فراوری محصولات کشاورزی نیز توسعه پیدا کرده و این مهم زمینه اشتغال و درآمد بیشتر را فراهم می‌کند.

جدول ۱ مشخصات روستاهای نمونه بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳.

نام دهستان	شرح	نام روستا	جمعیت به نفر	تعداد خانوار	فاصله تا شهر به کیلومتر
بالا خیابان لیتکوه		اسکو محله	۳۶۸۵	۷۵۰	۱۰
		کاسمده	۱۲۲۰	۲۲۵	۱۲
		درازان	۱۳۳۰	۲۵۰	۰/۳
		مرزانکلا	۱۳۱۰	۲۷۰	۳
پایین خیابان لیتکوه		آغوزین	۶۱۵	۱۵۰	۲/۵
		کلاکسر	۲۴۵۳	۶۰۰	۰/۵
		دارکلا	۵۸۰	۱۳۰	۸
		حسین آباد	۹۷۰	۲۲۰	۹
چلاو		رزکه	۱۵۱۰	۳۰۰	۱۵
		شاهزید	۲۲۰	۵۴	۶۰
		نشل	۱۴۵	۳۵	۵۵
هراز بی جنوبی		اوجی آباد	۱۱۱۰	۲۳۵	۹
		کمانگر کلا	۱۷۰۰	۳۵۰	۱۳
		رودبار	۹۸۰	۲۳۵	۹
		زاغده	۳۹۰	۹۰	۴

ماخذ: کار میدانی نگارندگان.

از پارامترهای اصلی تعیین صنایع روستایی، به کارگیری آن در ارتباط با امکانات محلی است، که فرد روستایی قادر به درک و استفاده مؤثر از آن باشد. در واقع ایجاد یک توسعه درون‌زا در روستا بر حسب مقتضیات و نیازهای روستا و کاربرد فناوری مناسب می‌تواند نقش بسزایی در باروری اقتصادی و امکانات تولیدی داشته باشند؛ یعنی صنایع تبدیلی که قادر باشند تولیدات کشاورزی روستاییان را تغییر شکل دهند و به صورت کالاهای صنعتی عرضه کنند. با توجه به این تعریف، صنایع روستایی باید صنایع تبدیلی باشند که در راستای فعالیت‌های کشاورزی، مکمل تولیدات کشاورزی بوده، و این محصولات را به کالاهای صنعتی تبدیل کرده و به عنوان محصول نهایی یا واسطه‌ای عرضه کنند. البته لازمه این صنایع، وجود فرآورده‌های دامی و کشاورزی در منطقه می‌باشد که با توجه به آن‌ها، می‌توان برنامه ریزی هماهنگی را در ارتباط با صنعت تبدیلی و مواد اولیه آن ارائه کرد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲، ۱۵۴).

بنابراین کار و فعالیت کشاورزی با تولید محصولات کشاورزی به پایان نمی‌رسد بلکه در فراسوی آن باید با ایجاد صنایع تبدیلی، روند جدیدی برای کارایی تولید در روستاها گشوده شود زیرا صنایع تبدیلی به صنایعی اطلاق می‌شود که به فراوری و عمل‌آوری مواد نباتی و حیوانی (زراعی، باغی، شیلاتی، دام و طیور، جنگل و مرتع) می‌پردازد. فراوری در برگیرنده تغییرات فیزیکی، شیمیایی، نگهداری، بسته بندی و توزیع است (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۴، ۲). مسلماً انجام این مراحل تولید و

فراوری، اشتغال و درآمد بسیاری را برای روستاها ایجاد می‌کند که به‌طور مستقیم و غیر مستقیم در رشد اقتصادی و به دنبال آن توسعه روستایی مؤثر خواهد بود.

### ویژگی های بخش مرکزی شهرستان آمل

منطقه مطالعه شده در شهرستان آمل، در دو طرف رودخانه هراز و در ۵۱ درجه و ۳۸ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۳۱ دقیقه عرض شمالی واقع شده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۷۰، ۸). بخش مرکزی شهرستان آمل از جنوب به بخش لاریجان آمل و از غرب به شهرستان بابل و بخش دابو دشت آمل، از شمال به شهرستان محمودآباد و از غرب به شهرستان نور محدود می‌شود. رودخانه هراز از وسط این بخش می‌گذرد. این بخش در شمالی‌ترین نقطه، حدود ۱۸ کیلومتر با دریای خزر و در جنوبی‌ترین نقطه حدود ۱۵۰ کیلومتر با تهران فاصله دارد. از ۸ دهستان شهرستان آمل، ۴ دهستان به نام‌های بالا خیابان لیتکوه، پایین خیابان لیتکوه، چلاو و هراز پی جنوبی در محدوده بخش مرکزی قرار دارند. تعداد جمعیت منطقه در سال ۱۳۸۳ حدود ۵۳۱۰۰ نفر بوده است (مرکز بهداشت شهرستان آمل، ۱۳۸۳). به علت مهاجرت، میزان رشد جمعیت در این بخش پایین می‌باشد. میزان مطلق جمعیت، به‌ویژه برای روستاهای کم جمعیت و حاشیه‌ای در حال کاهش و در روستاهای پرجمعیت و نزدیک به شهر برعکس می‌باشد. به‌طور کلی این منطقه، ۱۵/۲ درصد از جمعیت ۳۴۹۱۶۰ نفری شهرستان آمل و ۳۹/۱ درصد از جمعیت روستایی ۱۳۵۶۴۴ نفری شهرستان آمل را دارا می‌باشد. اقتصاد منطقه وابسته به کشاورزی است به طوری که ۶۳ درصد جمعیت فعال اقتصادی منطقه در این بخش اشتغال دارند.

جدول ۲ اشتغال جمعیت در فعالیت‌های اقتصادی بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

تعداد شاغلان		شرح
درصد	نفر	
۶۳	۲۰۱۵۳	کشاورزی
۱۲	۳۸۳۲	صنعت
۲۵	۸۰۱۳	خدمات
۱۰۰	۳۱۹۹۸	جمع کل

ماخذ: کار میدانی نگارندگان.

### صنایع فراوری محصولات کشاورزی در بخش مرکزی آمل

صنایع فراوری محصولات کشاورزی به واحدهایی اطلاق می‌شود که به فراوری محصولات کشاورزی می‌پردازند و فراوری در برگیرنده تغییر شکل و حفاظت از طریق تغییرات فیزیکی و شیمیایی، ذخیره سازی، بسته بندی و توزیع است (وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۵، ۲). در حقیقت، صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی، شاخه‌ای از صنایع را که متکی به محصولات کشاورزی است، شامل می‌شود و محصولات کشاورزی به‌عنوان ماده اولیه در جریان فراوری به مصرف می‌رسند. بر این اساس، صنایع فراوری محصولات کشاورزی فعال در منطقه را می‌توان به چهار گروه، صنایع غذایی، صنایع چوب، صنایع نساجی و صنایع دستی تقسیم کرد. وجه اشتراک این صنایع استفاده از محصولات کشاورزی به عنوان مواد اولیه می‌باشد.

جدول ۳ وضعیت صنایع فرآوری محصولات کشاورزی بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

شرح	واحدهای صنعتی		اشتغال		درآمد	
	تعداد	درصد	نفر	درصد	میلیون ریال	درصد
صنایع غذایی	۸۹	۴۹/۴	۱۵۹۸	۷۸/۳	۳۰۶۸۱/۶	۸۰/۳
صنایع چوب	۲۲	۱۲/۲	۳۱۷	۱۵/۵	۶۰۸۶/۴	۱۵/۹
صنایع دستی	۶۷	۳۷/۳	۷۴	۳/۶	۴۱۰/۶	۱/۱
صنایع نساجی	۲	۱/۱	۵۳	۲/۶	۱۰۱۷/۶	۲/۷
جمع کل	۱۸۰	۱۰۰	۲۰۴۲	۱۰۰	۳۸۱۹۶/۲	۱۰۰

ماخذ: کار میدانی نگارندگان.

### - صنایع غذایی

صنایع غذایی کشاورزی، به آن دسته از صنایع فرآوری محصولات کشاورزی گفته می‌شود که با فرآوری و تغییرات به عمل آمده در آن در زنجیره غذایی انسان و دام قرار می‌گیرد. مهمترین صنایع غذایی کشاورزی منطقه، شامل صنایع لبنی، فرآوری گوشت، برنج کوبی، مرباجات، ترشیجات، کمپوت، بسته بندی، فرآوری آرد و کشتار گاه طیور می‌باشند (جدول ۴).

جدول ۴ وضعیت صنایع غذایی فرآوری محصولات کشاورزی بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

شرح	واحدهای صنعتی		اشتغال		درآمد به میلیون ریال	میزان تولید
	تعداد	درصد	نفر	درصد		
صنایع لبنی	۳	۳/۴	۴۷۱	۲۹/۵	۹۰۴۳/۲	۳۷۵۵۰ تن
فرآورده های گوشتی	۷	۷/۹	۳۰۸	۱۹/۳	۵۹۱۳/۶	۱۳۲۵۰ تن
برنج کوبی	۴۵	۵۰/۶	۱۸۳	۱۱/۵	۳۵۱۳/۶	۳۷۷۵۰ تن
فرآوری آرد	۹	۱۰/۱	۱۶۶	۱۰/۴	۳۱۸۷/۲	۱۵۴۹۰ تن
مرباجات، ترشیجات و کمپوت	۱۰	۱۱/۲	۱۴۶	۹/۱	۲۸۰۳/۲	۱۹۲۲۰ تن
کشتار گاه دام و طیور	۲	۲/۲	۱۱۰	۶/۹	۲۱۱۲	۱۲/۸۰۰/۰۰۰ قطعه
خوراک دام و طیور	۶	۶/۷	۹۷	۶	۱۸۶۲/۴	۹۴۶۰۰ تن
صنایع بسته بندی	۴	۴/۵	۵۴	۳/۴	۱۰۳۶/۸	۵۹۶۰ تن
سایر صنایع	۳	۳/۴	۶۳	۳/۹	۱۲۰۹/۶	۴۷۱۵ تن
جمع کل	۸۹	۱۰۰	۱۵۹۸	۱۰۰	۳۰۶۸۱/۶	--

ماخذ: اداره کل صنایع و معادن مازندران و اداره جهاد کشاورزی شهرستان آمل.

### - صنایع چوب و کاغذ

تولیدات این صنایع شامل تولید چوب، تخته و دیگر محصولات چوبی، انواع کارت، کاغذ و انواع مبلمان می‌باشد. این صنایع هم به شکل کارگاهی و هم به شکل کارخانه‌ای در بخش مرکزی آمل وجود دارد. شکل کارگاهی این صنایع، عموماً در داخل روستا تحت عنوان کارخانه‌های چوب بری فعالیت می‌کنند و این کارگاه‌ها با توجه به نیاز و مواد اولیه موجود داخل روستا شکل گرفته‌اند. واحدهای کارخانه‌ای این صنایع در مکان‌های ویژه صنعتی شکل گرفته و دارای حوزه نفوذ فرامنطقه‌ای هستند. به علت قرار گرفتن جنگل در قسمت‌های جنوبی منطقه، امکانات بالقوه برای گسترش این صنایع وجود دارد که نیازمند برنامه ریزی یکپارچه، برای بهره برداری بهینه از منابع موجود است (جدول ۵).

جدول ۵ وضعیت صنایع چوب و کاغذ در بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

شرح	واحد‌های صنعتی		اشتغال		میزان تولید	درآمد به میلیون ریال
	تعداد	درصد	نفر	درصد		
انواع جعبه های چوبی	۱۴	۶۳/۶	۷۲	۲۲/۷	۳/۰۵۰/۰۰۰ عدد	۱۳۸۲/۴
دستمال کاغذی، پوشک بچه	۴	۱۸/۳	۸۶	۲۷/۱	۵۴۵۴ تن	۱۶۵۱/۲
انواع درب، پنجره	۳	۱۳/۶	۱۴۹	۴۷	۱۴/۳۰۰ مترمربع	۲۸۶۰/۸
انواع کارتن و مقوا	۱	۴/۵	۱۰	۳/۲	۳۱۰ تن	۱۹۲
جمع	۲۲	۱۰۰	۳۱۷	۱۰۰	----	۶۰۸۶/۴

ماخذ: اداره کل صنایع و معادن استان مازندران و اداره جهاد کشاورزی آمل.

#### - صنایع نساجی

صنایع نساجی، یکی از متنوع ترین و پراکنده ترین صنایع در جهان است. تولیدات نساجی یکی از مهمترین نیازهای مصرفی جمعیت کشور را تأمین کرده و هر ساله درصد بسیاری از درآمد خانوار را جذب می کند. بنابراین بازار داخلی زمینه مساعدی را در مورد سرمایه گذاری و رشد و ترقی این صنایع فراهم کرده است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۴، ۱۵۰-۱۵۱). در منطقه مطالعه شده، ۲ واحد نساجی با ظرفیت تولید سالانه ۱۵۹۰۰۰۰ دست پوشاک و ایجاد شغل برای ۵۳ نفر فعال است (اداره کل صنایع و معادن استان مازندران و اداره جهاد سازندگی شهرستان آمل، ۱۳۸۳). با توجه به رونق پرورش دام در منطقه و پشم تولیدی حاصل از آن، ایجاد واحدهای صنعتی برای تهیه پارچه های بافته شده از الیاف طبیعی حیوانی ضروری به نظر می رسد.

#### - صنایع دستی

صنایع دستی یکی از شاخه های پر بار اقتصاد روستایی است و نقش و اهمیت به سزایی در ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و کاهش فقر در جامعه روستایی دارد (آسایش، ۱۳۷۴، ۱۹۸). با وجود اهمیت زیاد صنایع دستی در ایجاد شغل و افزایش درآمد روستاییان، این صنایع جایگاهی در اقتصاد منطقه ندارند. به طور پراکنده صنایع دستی خانگی در برخی از روستاها وجود دارد، ولی هر روز از تعداد این واحدها کاسته می شود. صنایعی مثل چوب کاری، نمد مالی، ظروف چوبی و مانند آن می توانند با توجه به امکانات موجود در منطقه موجبات افزایش درآمد و اشتغال را فراهم کنند که این موضوع نیازمند آموزش و برنامه ریزی منسجم می باشد (جدول ۶).

جدول ۶ وضعیت صنایع دستی در بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

میزان تولید به مترمربع	اشتغال		واحدهای صنعتی		شرح	
	درصد	نفر	درصد	تعداد		
۱۶۰	۲/۷	۲	۱/۵	۱	نمد مالی	کارگاه دستی
۱۲۲۰	۵۸/۱	۴۳	۶۴/۲	۴۳	دست بافی	کارگاه دستی
۳۵۰۰	۲۵/۷	۱۹	۲۸/۴	۱۹	چوب کاری	
۲۰۰	۱۳/۵	۱۰	۵/۹	۴	نمد مالی	
---	۱۰۰	۷۴	۱۰۰	۶۷	جمع	

ماخذ: اداره کل صنایع و معادن استان مازندران و اداره جهاد کشاورزی شهرستان آمل.

### تأمین مواد اولیه و محصولات کشاورزی

وجود مواد اولیه از نوع مناسب و کافی که از نظر قیمت برای تولیدکننده مقرون به صرفه باشد، یکی از پارامترهای مهم در ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی است (ملکی و دیگران، ۱۳۸۱، ۱۳). برای بررسی این موضوع می‌توان به ارتباط و میزان تأمین محصولات کشاورزی منطقه به نیاز واحدهای صنعتی اشاره کرد (جدول ۷).

جدول ۷ وضعیت صنایع فراوری محصولات کشاورزی و تأمین مواد اولیه صنایع بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

درصد تأمین مواد اولیه کشاورزی در منطقه	میزان مواد اولیه کشاورزی مورد نیاز صنایع	نوع مواد اولیه مصرفی	میزان تولید	شرح	
۳/۵۷	۳۶۰/۴۴ تن	شیر	۳۷۵۵۰ تن	صنایع لبنی	
۱۰۰	۷۷۵/۱۰ تن	گوشت	۱۳۲۵۰ تن	فراوری گوشت	
۱۰۰	۷۵۰/۳۷ تن	شلوک	۳۷۷۵۰ تن	برنج کوبی	
۱۰۰	۱۵۴/۹۰۰ تن ۱۶ تن	تخم مرغ گردو	۱۵۴۹۰ تن	فراوری آرد	
۴۵	۲۷۵۰ تن	سیب و ...	۱۹۲۲۰ تن	مربا	
۶۲/۶	۱۲۸۰۰۰۰۰ قطعه	مرغ	۱۲/۸۰۰/۰۰۰ قطعه	کشتارگاه طیور	
۶/۸	۸۰۰۰۰ تن	علوفه	۹۴۶۰۰ تن	خوراک دام	
۱۰۰	۳۵۰۰ تن	برنج	۵۹۶۰ تن	صنایع بسته بندی	
۱۰۰	۱۲۰۰ تن	سبزیجات			
۱۰۰	۳۲۰۳۱ متر مکعب	چوب	۱۴۳۰۰ متر مربع	انواع درب	
۱۰۰	۱۷۰۰ کیلو گرم	پشم	۳۶۰ متر مربع	نمد مالی	
۱۰۰	۲۰۰ متر مکعب	چوب	۳۵۰۰ متر مکعب	چوب کاری	
۱۰۰		پارچه	۱۲۲۰ متر مربع	دست بافی	
۱۰۰	۱۵۰۰ کیلو گرم	پشم	۱/۵۹۰/۰۰۰	صنایع نساجی	

ماخذ: کار میدانی نگارندگان.

### اشتغال و درآمد

شکی نیست که بیکاری از مهمترین چالش‌های اقتصادی جامعه است و اگر درمان نشود، ابعاد اجتماعی و سیاسی پیدا خواهد کرد. بنابراین لازم است همواره افزایش اشتغال و کاهش بیکاری به عنوان یکی از اصلی‌ترین اهداف برنامه‌های اقتصادی مدنظر باشد. از مهمترین نکاتی که در مورد بیکاری باید به آن توجه شود، این است که جمعیت جویای کار در سال‌های اخیر به



صورت یک موج به صحنه وارد شده‌اند. علت ایجاد این موج، وجود یک دوران کودک انبوهی در دهه شصت بوده است (وزارت امور خارجه، ۱۳۸۲، ۶۲). برای افزایش اشتغال همراه با رشد اقتصادی در روستا، باید براساس مسائل، امکانات و شرایط آن برنامه ریزی کرد. صنایع فرآوری محصولات کشاورزی به‌عنوان راهبردی که می‌تواند ضمن استفاده بهینه از امکانات موجود، با اشتغال‌زایی و افزایش درآمد موجبات حل مسائل موجود (بیکاری، فقر، مهاجرت) را در منطقه فراهم کند. از ۱۱۴ واحد صنایع کارخانه‌ای و کارگاهی فرآوری محصولات کشاورزی در منطقه، ۱۹۷۰ شغل و نیز از ۶۶ واحد فعال صنایع دستی خانگی ۷۳ شغل ایجاد شده است. این تعداد اشتغال ۵۳/۳ درصد از افراد شاغل بخش صنعت و ۶/۴ درصد از کل افراد شاغل را شامل می‌شود (کار میدانی نگارندگان، اداره کل صنایع و معادن استان مازندران و اداره جهاد کشاورزی شهرستان آمل، ۱۳۸۳).

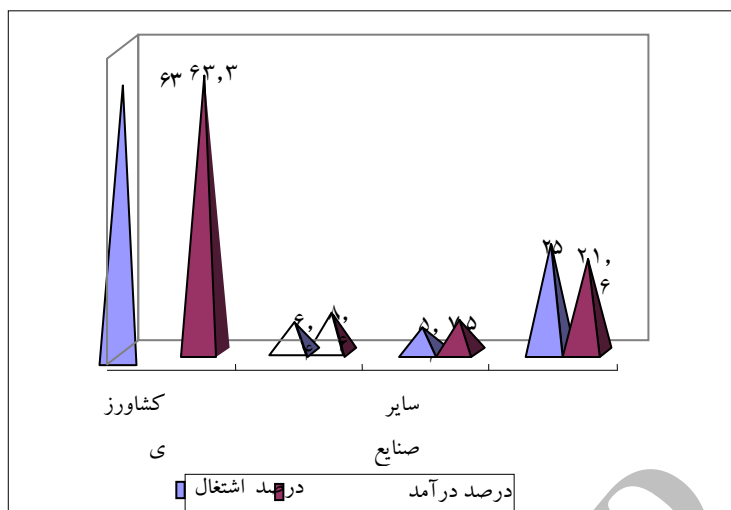
#### مقایسه اشتغال و درآمد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی با سایر فعالیت‌ها

براساس مطالعات انجام شده، تعداد افراد شاغل در بخش صنایع فرآوری محصولات کشاورزی (شامل صنایع غذایی، صنایع چوب، صنایع دستی و صنایع نساجی)، ۲۰۴۳ نفر و درآمد حاصل از این فعالیت ۳۸۱۹۶/۲ میلیون ریال بوده است. این میزان اشتغال، ۶/۴ درصد از کل افراد شاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی و ۵۳/۲ درصد شاغلان در بخش صنعت را شامل می‌شود. همین‌طور این میزان درآمد، ۸/۶ درصد از کل درآمد منطقه و ۵۳/۶ درصد از درآمد در بخش صنعت را شامل می‌شود. بنا بر جدول ۳، در بین صنایع فرآوری محصولات کشاورزی از نظر اشتغال‌زایی، هر واحد صنایع نساجی با ایجاد ۲۶/۵ شغل در مقام اول، و هر واحد صنایع غذایی با ایجاد ۱۸ شغل در مقام دوم می‌باشند (کار میدانی نگارندگان، ۱۳۸۳).

جدول ۸ مقایسه اشتغال و درآمد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی با سایر فعالیت‌ها در بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

میزان درآمد		تعداد افراد شاغل				نوع فعالیت	
		درصد		نفر			
درصد	میلیون ریال	درصد	نفر	درصد	نفر		
۶۲/۳	۲۷۶۲۹۰	۶۳	۲۰۱۵۳	کشاورزی			
۱۶/۱	۷۱۳۳۵/۵	۱۲	۳۸۳۲	۵۳/۳	۲۰۴۳	صنایع فرآوری محصولات کشاورزی	
				۴۶/۷	۱۷۸۹	سایر صنایع	
۲۱/۶	۹۶۰۰۰/۶	۲۵	۸۰۱۳	خدمات			
۱۰۰	۴۴۳۶۲۶/۱	۱۰۰	۳۱۹۹۸	جمع			

ماخذ: کار میدانی نگارندگان.



شکل ۱ مقایسه اشتغال و درآمد صنایع فراوری محصولات کشاورزی با سایر فعالیت‌ها در بخش مرکزی آمل، ۱۳۸۳

#### تحلیل یافته‌ها:

برای آزمون فرضیه تحقیق، با توجه به تعداد روستاها و میزان جمعیت هر دهستان، ۱۵ روستا (ویژگی‌ها و مشخصات روستاها در جدول ۱ آمده است) انتخاب شدند. پرسشنامه بر اساس تغییر و تحولات در بخش فعالیت‌های دامداری و با توجه به صنایع فراوری موجود در منطقه، طی سالهای ۱۳۷۶-۱۳۸۳ تهیه شد. صنایع فراوری محصولات کشاورزی طبق طبقه بندی ISIC<sup>۱</sup>، بسیار متنوع می‌باشند. لذا در این مقاله سعی شده است تا به پیامدهای صنایع لبنی (که از نظر اشتغال و درآمد در بخش صنایع و کشاورزی بخش مرکزی آمل از اهمیت بسیار برخوردار است) توجه شود.

طی سال‌های اخیر، افزایش فعالیت دامداری در منطقه مشاهده شده است که علت اصلی آن ایجاد شرکت‌های لبنی مانند کاله، گلا و صالح است. قبل از ایجاد این واحدهای صنعتی بازار برای فروش محصولات دامی محدود به خود منطقه و حداکثر شهر آمل بوده است. با ایجاد این واحدهای صنعتی و اطمینان دامداران از فروش محصول تولیدی، فعالیت دامداری رونق زیادی پیدا کرده است (جدول ۹). جدول ۹ تغییرات صنایع لبنی و فعالیت دامداری در جامعه آماری نمونه بین سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۳

سال شرح	تعداد واحدهای صنایع لبنی	تعداد کارکنان صنایع لبنی به نفر	میزان تولید فرآورده‌های لبنی به تن	تعداد افراد شاغل دامداری به نفر	تعداد واحدهای دامی به راس		میزان تولید شیر به تن
					گوسفند	گاو	
۱۳۷۶	۲	۲۴۲	۲۳۱۰۰	۷۴	۶۳۲	۱۴۱۴	۴۳۹
۱۳۷۷	۲	۲۷۶	۲۴۱۵۰	۸۱	۶۷۴	۱۴۷۱	۴۶۵
۱۳۷۸	۲	۲۹۸	۲۶۴۵۰	۸۷	۶۸۱	۱۴۸۳	۴۹۶
۱۳۷۹	۲	۳۰۴	۲۷۰۱۰	۹۳	۶۸۶	۱۵۱۴	۵۰۶
۱۳۸۰	۳	۳۳۵	۳۰۲۰۰	۱۰۱	۶۸۹	۱۵۷۷	۵۴۶
۱۳۸۱	۳	۴۳۵	۳۶۱۰۰	۱۰۴	۷۰۶	۱۶۰۸	۵۵۳
۱۳۸۲	۳	۴۵۲	۳۷۰۳۰	۱۱۱	۷۱۴	۱۶۱۲	۵۶۳
۱۳۸۳	۳	۴۷۱	۳۷۵۰۰	۱۱۵	۷۱۷	۱۶۳۳	۵۶۷

ماخذ: کار میدانی نگارندگان، ۱۳۸۳.

نتایج ضریب همبستگی پیرسون<sup>۱</sup> نشان می دهد که بین تعداد واحدهای صنایع لبنی با تعداد کارکنان کارخانه و در سطح آلفای ۰/۰۱ معنا دار است و همبستگی ها در حد بالایی به دست آمده است. از سوی دیگر سطح معناداری (Sig) برای همه از سطح آلفای ۰/۰۱ کمتر است. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که ایجاد واحدهای صنایع لبنی باعث بازاریابی محصولات کشاورزی و در نتیجه ایجاد اشتغال هم از طریق نیاز واحدهای صنعتی به کارگر و هم افزایش تعداد بهره بردار در بخش فعالیت دامداری و افزایش درآمد از طریق اشتغال ایجاد شده و بازاریابی بهتر محصولات کشاورزی شده است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰ ضریب همبستگی پیرسون بین تعداد واحدهای صنایع لبنی با سایر متغیرها در جامعه نمونه، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	تعداد واحدهای صنایع لبنی
تعداد کارکنان کارخانه	۰/۸۶۸ ۰/۰۵
میزان تولید فرآورده های لبنی	۰/۹۰۴ ۰/۰۰۲
تعداد افراد شاغل در بخش دامداری	۰/۸۸۴ ۰/۰۰۴
تعداد واحدهای دام گاو	۰/۷۴۸ ۰/۰۳۳
تعداد واحدهای دام گوسفند	۰/۹۲۰ ۰/۰۰۱
میزان تولید شیر	۰/۹۰۰ ۰/۰۰۲

جدول ۱۱ ضریب همبستگی پیرسون بین تعداد کارکنان کارخانه با سایر متغیرها در جامعه آماری، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	تعداد کارکنان کارخانه
میزان تولید فرآورده های لبنی	۰/۹۹۴ ۰/۰۰۰
تعداد افراد شاغل در بخش دامداری	۰/۹۵۲ ۰/۰۰۰
تعداد واحدهای دام (گاو)	۰/۹۰۳ ۰/۰۰۲
تعداد واحدهای دام گوسفند	۰/۹۵۰ ۰/۰۰۰
میزان تولید شیر	۰/۹۲۰ ۰/۰۰۱

جدول ۱۲ ضریب همبستگی پیرسون بین میزان فرآورده های لبنی با سایر متغیرها در جامعه آماری، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	میزان تولید فرآورده های لبنی
تعداد افراد شاغل در بخش دامداری	۰/۹۶۱ ۰/۰۰۰
تعداد واحدهای دام (گاو)	۰/۸۹۱ ۰/۰۰۳
تعداد واحدهای دام گوسفند	۰/۹۶۳ ۰/۰۰۰
میزان تولید شیر	۰/۹۴۱ ۰/۰۰۰

جدول ۱۳ ضریب همبستگی پیرسون بین تعداد افراد شاغل در بخش دامداری با سایر متغیرها در جامعه نمونه، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	تعداد افراد شاغل در بخش دامداری
تعداد واحدهای دام (گاو)	۰/۹۳۷ ۰/۰۰۱
تعداد واحدهای دام گوسفند	۰/۹۸۶ ۰/۰۰۰
میزان تولید شیر	۰/۹۸۴ ۰/۰۰۰

جدول ۱۴ ضریب همبستگی پیرسون بین تعداد واحدهای دامی (گاو) و میزان تولید شیر در جامعه نمونه، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	تعداد واحدهای دام (گاو)
میزان تولید شیر	۰/۹۳۶ ۰/۰۰۱

جدول ۱۵ ضریب همبستگی پیرسون بین تعداد واحدهای دامی (گوسفند) و میزان تولید شیر در جامعه نمونه، ۱۳۸۳

عنوان متغیر	تعداد واحدهای دام (گوسفند)
میزان تولید شیر	۰/۹۸۷ ۰/۰۰۰

همان طور که در جدول‌های فوق مشاهده می‌شود بین صنایع لبنی، بازاریابی محصولات دامی، ایجاد اشتغال و افزایش درآمد روستاییان همبستگی عمیقی وجود دارد. ایجاد و توسعه صنایع لبنی باعث ایجاد اشتغال هم از طریق افزایش تعداد کارکنان واحدهای صنعتی و هم از طریق گسترش فعالیت‌های دامداری در بخش مرکزی آمل شده است. بنابر جدول ۹، تعداد کارکنان صنایع لبنی در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۷۶ حدود ۹۴/۶ درصد و تعداد افراد شاغل جامعه نمونه آماری در دامداری ۵۵ درصد افزایش پیدا کرده است. از طرفی ایجاد اشتغال، گسترش فعالیت‌های دامداری، افزایش تعداد واحدهای دامی و افزایش میزان شیر تولیدی در جامعه آماری نمونه نشان دهنده تأثیر صنایع لبنی در افزایش درآمد روستاییان می‌باشد.

### نتیجه گیری

بخش کشاورزی به عنوان مهمترین فعالیت اقتصادی منطقه با مشکلات اساسی (عدم بازاریابی مناسب، بالا بودن ضایعات، پایین بودن قیمت محصولات و پایین بودن میزان تولید)، رو به رو است که بخش عظیمی از این مشکلات با ایجاد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی قابل حل خواهد بود. همچنین، بخشی از مشکلات اقتصادی و اجتماعی منطقه مانند: نبود اشتغال کافی، بیکاری پنهان، پایین بودن سرانه زمین کشاورزی، پایین بودن درآمد و مانند آن، با ایجاد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی بهبود می یابند.

در حقیقت فعالیت های اقتصادی تابع بازار است و صنایع فرآوری محصولات کشاورزی ضمن بازاریابی مناسب برای محصولات کشاورزی، زمینه برای ایجاد اشتغال و درآمد بیشتر را فراهم می کند. در منطقه، صنایع فرآوری محصولات کشاورزی اهداف متعددی را دنبال می کنند، اما اولین هدف آن کمک به بخش کشاورزی است و آن هم به خاطر تأثیر عمیقی است که این بخش می تواند بر ساخت اقتصادی و اجتماعی منطقه بگذارد، و همچنین رشد و توسعه پایدار را ایجاد کند.

هرچند اقتصاد منطقه وابسته به کشاورزی است و کشاورزی اساس اقتصاد منطقه را تشکیل می دهد، اما بخش کشاورزی بدون ایجاد و توسعه صنایع فرآوری محصولات کشاورزی با مشکل مواجه می شود. هر چند تا کنون گام هایی در جهت ایجاد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی برداشته شده، و تا پایان سال ۱۳۸۳ تعداد ۱۱۴ واحد کارخانه ای و کارگاهی صنایع فرآوری محصولات کشاورزی در منطقه فعال بوده (اداره کل صنایع و معادن استان مازندران، ۱۳۸۳) و این واحدهای صنعتی موجبات تقویت بخش کشاورزی را به ویژه در بخش دام و طیور فراهم کرده است، اما با این حال تا رسیدن به وضع مطلوب فاصله زیادی وجود دارد. براساس مطالعات انجام شده، صنایع فرآوری محصولات کشاورزی به طریق زیر باعث افزایش درآمد روستاییان منطقه می شود:

- ایجاد اشتغال: علاوه بر اشتغال ۶/۴ درصد شاغلان اقتصادی در بخش صنایع فرآوری محصولات کشاورزی، مشاغل خدماتی و غیرمستقیم، مانند جمع آوری و حمل مواد اولیه به کارخانه و توزیع محصولات تولیدی و نیز، موجب افزایش درآمد روستاییان می شود.

- کاهش ضایعات: یکی از مشکلات بخش کشاورزی در منطقه بالا بودن ضایعات به ویژه در مورد محصولات باغی (حدود ۲۰ درصد) است. ایجاد صنایع فرآوری محصولات کشاورزی از طریق بازاریابی بهتر محصولات کشاورزی، یکی از راه های کاهش ضایعات است که این خود باعث افزایش درآمد روستاییان می شود.

- گسترش بازار: وجود صنایع فرآوری محصولات کشاورزی در منطقه با ایجاد اطمینان برای کشاورزان برای فروش محصولات تولیدی، باعث افزایش تولید و در نتیجه افزایش درآمد خواهد شد. به عنوان مثال وجود شرکتهای بزرگ لبنی در منطقه موجب گسترش فعالیت دامداری شده است (کار میدانی نگارندگان، ۱۳۸۳).

- نکته مهم در مورد برخی از صنایع فرآوری محصولات کشاورزی، قدیمی بودن تکنولوژی است. به عنوان مثال، قدیمی بودن تکنولوژی صنعت برنج کوبی باعث شکسته شدن برنج و در نتیجه پایین آمدن قیمت آن می شود. لذا با توجه به اصل ارتقای تکنیکی صنایع روستایی، باید واحدهای برنج کوبی از تکنولوژی نو برخوردار باشند و با بالابردن کیفیت برنج، شرایط افزایش درآمد روستاییان را فراهم کنند.

نکته دیگر اینکه فرآوری محصولات کشاورزی از تنوع مناسب برخوردار نیست. به عنوان مثال صنایع فرآوری محصول برنج تنها در واحدهای برنج کوبی خلاصه می شود. حال آنکه محصولاتی مانند: کنسرو برنج، سوپ، نشاسته، پفک و امثال آن

را نیز با احداث صنایع تبدیلی برنج می توان تولید کرد و با احداث این واحدها رونق تازه ای به کشت و کار این محصول پر زحمت داد ( معاونت موسسه تحقیقات برنج کشور، ۱۳۷۹، ۵). یا در صنعت کشتارگاه باید به این امر توجه داشت که کشتارگاه تنها محل ذبح کردن دام نیست بلکه علاوه بر آن باید مراحل آماده سازی، بسته بندی، انجماد نیز در این مجتمع ها صورت گیرد. توانایی منطقه برای ایجاد و توسعه واحدهای جدید صنایع فرآوری محصولات به ویژه جهت فرآوری محصولات دام و طیور و بسته بندی محصولات کشاورزی بالا می باشد. به عنوان مثال، برنامه ریزی در جهت ایجاد واحدهای صنعتی جهت بسته بندی برنج و سبزیجات از ضروریات است، زیرا این صنعت ضمن ایجاد اشتغال، کاهش ضایعات به ویژه در فصل برداشت و بازاریابی مناسب تر محصولات، افزایش درآمد روستاییان را نیز به همراه خواهد داشت.

به طور کلی، نتایج تحقیقات انجام شده بیانگر نقش بسیار موثر صنایع فرآوری محصولات کشاورزی در توسعه روستایی از طریق افزایش ارزش افزوده مواد خام کشاورزی، ایجاد اشتغال، گسترش فعالیت های کشاورزی، بازاریابی بهتر محصولات کشاورزی، کاهش ضایعات ایجاد فرصت های شغلی در سایر بخش های اقتصادی نظیر حمل و نقل و خدمات و به کارگیری منابع و امکانات روستاها می باشد. در حقیقت باید گفت که برای توسعه پایدار در منطقه باید به استراتژی همه جانبه و یکپارچه متوسل شد و برای رسیدن به این هدف باید به این نکته توجه داشت که راهبرد ایجاد و توسعه صنایع فرآوری محصولات کشاورزی در منطقه یک پیش نیاز است و اجرای آن از ضروریات بدیهی. زیر بنای توسعه روستایی، کارآمد کردن اقتصاد روستایی و ایجاد اشتغال و درآمد برای تمامی افراد ساکن در نواحی روستایی است. این امر میسر نمی شود، مگر از طریق متنوع سازی اقتصاد روستایی. در این زمینه، صنایع فرآوری محصولات کشاورزی از کارایی مناسب تری نسبت به سایر فعالیت ها برخوردار است؛ زیرا علاوه بر اینکه اشتغال و درآمد بسیار از طریق صنایع در نواحی روستایی ایجاد می شود، کشتش بازار محصولات کشاورزی نیز به عنوان مواد اولیه این صنایع، از رشد مناسب برخوردار شده و بخش کشاورزی نیز از رونق اقتصادی برخوردار می شود. در مجموع، کارایی اقتصادی از طریق ترکیب فعالیت ها، سبب رشد اقتصادی منطقه شده و رشد اقتصادی، زیر ساختهای لازم برای توسعه روستایی را فراهم می کند.

#### منابع

- ۱- آسایش، حسین؛ ۱۳۷۴ اقتصاد روستایی، انتشارات پیام نور.
- ۲- اداره بهداشت شهرستان آمل؛ ۱۳۸۳.
- ۳- اداره جهاد کشاورزی شهرستان آمل؛ ۱۳۸۳.
- ۴- اداره کل صنایع و معادن استان مازندران؛ ۱۳۸۳.
- ۶- جبرئیلی، محرم؛ ۱۳۸۲ اهمیت صنایع تبدیلی در توسعه کشاورزی، ماهنامه صنایع غذایی و کشاورزی، انتشارات جهاد کشاورزی شماره ۱۲.
- ۶- ساروخانی، باقر؛ ۱۳۸۰؛ روش تحقیق در علوم اجتماعی، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ۷- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح؛ ۱۳۷۰ فرهنگ آبادیهای کشور، جلد ۲۷.
- ۸- طاهرخانی، مهدی؛ ۱۳۸۰ نقش نواحی صنعتی در نواحی روستایی، مجله پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۰، دانشگاه تهران، ۳۳ - ۴۵.

- ۹- مرادی، محمود و دیگران؛ ۱۳۸۴ جایگاه صنایع در فرآیند صنعتی سازی و توسعه روستایی بخش مرکزی شهرستان بیرجند؛ مجله پژوهش های جغرافیایی؛ شماره ۵۳، دانشگاه تهران.
- ۱۰- مرکز آمار ایران؛ ۱۳۷۵ نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
- ۱۱- مرکز آمار ایران؛ ۱۳۸۲؛ نتایج سرشماری کشاورزی.
- ۱۲- مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ ۱۳۸۴ جغرافیای اقتصادی ایران (صنایع)، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- ۱۳- مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ ۱۳۸۲ برنامه ریزی روستایی با تأکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- ۱۴- معاونت مؤسسه تحقیقات برنج کشور؛ ۱۳۷۹ صنایع تبدیلی برنج؛ آمل.
- ۱۵- ملکی، مرتضی و دیگران؛ ۱۳۸۱ صنایع غذایی؛ جلد اول؛ دانشگاه شیراز.
- ۱۶- وزارت امور خارجه؛ ۱۳۸۲ مجله روند اقتصادی؛ شماره ۴، اقتصاد و جمعیت، ۵۸ - ۶۷.
- ۱۷- وزارت جهاد سازندگی؛ ۱۳۷۵ صنایع تبدیلی غذایی کشاورزی (وضعیت موجود، قابلیت ها و تکنها).
- ۱۸- وزارت جهاد کشاورزی؛ ۱۳۸۴ گزارش دفتر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی جهاد کشاورزی؛ تهران.